

Uloga kulturnih dobara Konavala u razvoju ruralnog turizma

„Svojim položajem, bogatom kulturnom i prirodnom baštinom, tradicijskim načinom života u četrdesetak sela i zaselaka i vrijednom ruralnom arhitekturom, Konavle imaju sve uvjete za razvoj specifičnog vida ruralnog i izletničkog turizma te agroturizma. Taj je razvoj poremećen tijekom Domovinskog rata kada su agresori uništili veći dio objekata i kulturnog blaga Konavala. Obnova je kulturne baštine općekulturni, gospodarstveni, razvojni, pa i znanstveni problem.“¹

STJEPO Konavle, najjužniji dio
BUTIJER Hrvatske koji se proteže od Duboke Ljute do rta Oštra, dijeli se na tri prirodna područja potpuno različitih ambijenata primorskog

krša, ravničarskog kraja i brdskog prostora te svojom konfiguracijom i značajkama kulturnog krajolika predstavlja vrijedan prostor pogodan za razvitak deficitarnog ruralnog turizma. Sveukupna obnova uništenih objekata predstavlja ishodište takvog razvoja i potrebno ju je promatrati kao kulturno dobro. Pozitivne posljedice ovakvog razvoja turizma vidljive su posebno u očuvanju tradicionalne poljoprivrede i zadržavanju stanovništva na svojim ognjištima.

Prema navodima dr. Josipa Lučića „riječ ‘Konavle – Konavljani’ javlja se prvi put sredinom 10. stoljeća, ali sigurno je da su se kraj i stanovnici tako nazivali još u 7. stoljeću, u doba doseljenja. Podrijetlo riječi Konavle različito se tumači. Jedni kažu da potječe od riječi ‘canalis’, što znači vodovod ili vodovodna cijev. Kroz Konavle je, naime, tekao vodovod prema Epidauru, pa se smatra da su Konavle po njemu dobile ime. Drugi misle da riječ ‘canalis’ označuje rimski put koji je prolazio kroz Konavle. Treći pretpostavljaju da se u nazivu Konavle krije staroturska riječ ‘qanly’ koja označava kola na dva kotača. Četvrto je i najstarije mišljenje da Konavle

¹ S. Butijer. Uloga sela i ruralne arhitekture u turističkom razvoju Konavala. *Konavle u prošlosti sadašnjosti i budućnosti*. 361 str.

znače tovarna kola, jer je to ravan kraj po kojem su se Slaveni vozili na kolima. Najposlije, peti smatraju da je smisao značenja riječi Konavle u riječi 'canabula', koja se prevodi kao odvodna, tj. drenažna cijev za isušivanje polja, 'konal'. Taj je kanal služio za natapanje tla, a ujedno je bio granica među posjedima. Konavljeni su se organizirali u seoske općine s rodovskim društvenim poretom. Više seoskih općina činilo je župu Konavle, na čelu koje su stajali župani.² Iz duge povijesti Konavala spomenimo još priključenje Dubrovačkoj Republici (istočni dio 1419. i zapadni dio 1426.), a suradnja s gradom Dubrovnikom traje još i danas u vidu turizma i gospodarstva te zajedništva u Dubrovačko-neretvanskoj županiji. Stjecanjem

Konavala Dubrovčani su proširili svoj teritorij za petinu te se od tada više nisu teritorijalno širili. Na čitavom prostoru Dubrovačke Republike živjelo je 35 do 40 tisuća stanovnika, a Konavle su bile najplodniji i agrarno najbogatiji dubrovački kraj, koji se preko luka Molunat i Cavtat lako povezivao s pomorskim prometom i otvarao svijetu. Položaj i plodno Konavosko polje usmjerili su gospodarski razvoj Konavala na poljoprivredu, a u novije vrijeme na prerađivačku industriju i turizam. Ru-

ralni turizam temelji se na očuvanom i obnovljenom selu, stanovnicima koji se bave poljoprivredom, infrastrukturi i tri veća turistička naselja koja će pratiti i usmjeravati taj razvoj – Cavtatu, Moluntu i dugo-

FRANJEVAČKI SAMOSTAN S CRKVOU SV. VLAHA U PRIDVORJU; IZVOR: AUTOR

ročno rtu Oštra (Prevlaka). Cijelo područje Konavala obiluje bogatom kulturnom baštinom pretežito pučke arhitekture na kojoj se može graditi kulturna i turistička ponuda, velikim brojem sakralnih objekata te nizom arheoloških zona, pojedinačnih spomenika i profanih objekata.

Jedno od najpoznatijih kulturnih dobara ovog područja svakako je Epidaurum, tj. današnji Cavtat. Iz doba rimske vladavine sačuvano je mnogo arheoloških ostataka. Važno je naglasiti da preko Epidauruma prodire gospodarski, društveni i etnički utjecaj. Baš u doba Rimljana spo-

² Dr. J. Lučić. 1982. Kroz konavosku prošlost. *Konavoski zbornik*, 18. str.

minje se grad Epidaurum davne 47. g. pr. n. e., kasnije postaje rimski grad-koloni-ja i jedna od glavnih luka na ovom dije-lu Jadrana. Veza Konavala i Epidauruma u prvom se redu ostvaruje preko vodo-voda iz sela Vodovađe u Konavlima do Epidauruma. Ti su ostatci i danas uoč-ljivi. Svetište Mitrej također je povezano s Rimskim Carstvom u 1. stoljeću. Nai-me, rimski su vojnici uz ostale kulture u Konavle i Epidaurum donijeli štovanje orijentalnog boga Mitre, s kojim uz ilirsku i rimsku religiju nastaje i mitraistička reli-gija. Mitrej, svetište boga Mitre, nalazi se u selu Močići u Konavlima, iznad ulaza u

**KONAVLE SU
BILE AGRARNO
NAJBOGATIJI
KRAJ DUBRO-
VAČKE REPU-
BLIKE, KOJI SE
PREKO LUKA MO-
LUNAT I CAVTAT
LAKO POVEZI-
VAO S POMOR-
SKIM PROME-
TOM I OTVARAO
SVIJETU**

jednu pećinu, a lo upravno središte Konavala. Radi se o franjevačkom samostanu s crkvom sv. Vlaha i Kneževu dvoru. Ovaj samostan oduvijek je povezivao sve vjernike iz Ko-navala i šire na blagdan sv. Antuna, 13. lipnja, kada mnogi vjernici Konavala, Žu-pe i Dubrovnika hodočaste kako bi ispu-nili svoj zavjet. Samostan ima bogatu ri-znicu milodara, a posebno treba istaknuti čuveno drveno pridvorsko raspelo. „Fra-njevački samostan s crkvom sv. Vlaha lo-ciran je na sjevernom rubu Konavskog

polja, u mjestu Pridvorje. Ute-meljen je 25. listopada 1429. odlukom o gradnji Velikog vijeća Dubrovačke Republike, a dovr-šen 1438. godine. Na samosta-nu se radilo i u idućim stoljeći-ma sve do velikog potresa 1667. godine, kada je teško oštećen. Tek što je potpuno dovršen, na-staju njegova stradanja. Najpri-je ga je teško ošteto potres. Na-kon popravka, u napoleonskom ratu opsjedaju ga i spaljuju do temelja Crnogorci 1806. godine. Dobrotom mnogih ljudi samo-stan je ponovno obnovljen go-dine 1894., osim jugoistočnoga dijela trijema, koji nije ni do da-nas saniran. Da se povijest po-navlja, dokazuje i činjenica što je samostan ponovno devastiran i zapaljen 1991. godine u Domo-vinskom ratu od srpsko-crnogor-skog agresora. U svakom sluča-ju, od velikog potresa 1667. do danas samostan je tri puta bio devastiran, spaljen i srušen. U ovom samostanu od posebne je vrijednosti drveno raspelo, koje je bilo na bočnom oltaru. Potječe iz sredine 15. sto-ljeća, ali je do 1806. godine bilo na otoči-ću Daksi, a kasnije je preneseno u ovaj samostan.“³

Još dva vri-jedna primjera kulturne i gra-diteljske bašti-ne nalaze se u Pridvorju, na-selju koje je bi-

lo upravno središte Konavala. Radi se o franjevačkom samostanu s crkvom sv. Vlaha i Kneževu dvoru. Ovaj samostan oduvijek je povezivao sve vjernike iz Ko-navala i šire na blagdan sv. Antuna, 13. lipnja, kada mnogi vjernici Konavala, Žu-pe i Dubrovnika hodočaste kako bi ispu-nili svoj zavjet. Samostan ima bogatu ri-znicu milodara, a posebno treba istaknuti čuveno drveno pridvorsko raspelo. „Fra-njevački samostan s crkvom sv. Vlaha lo-ciran je na sjevernom rubu Konavskog

polja, u mjestu Pridvorje. Ute-meljen je 25. listopada 1429. odlukom o gradnji Velikog vijeća Dubrovačke Republike, a dovr-šen 1438. godine. Na samosta-nu se radilo i u idućim stoljeći-ma sve do velikog potresa 1667. godine, kada je teško oštećen. Tek što je potpuno dovršen, na-staju njegova stradanja. Najpri-je ga je teško ošteto potres. Na-kon popravka, u napoleonskom ratu opsjedaju ga i spaljuju do temelja Crnogorci 1806. godine. Dobrotom mnogih ljudi samo-stan je ponovno obnovljen go-dine 1894., osim jugoistočnoga dijela trijema, koji nije ni do da-nas saniran. Da se povijest po-navlja, dokazuje i činjenica što je samostan ponovno devastiran i zapaljen 1991. godine u Domo-vinskom ratu od srpsko-crnogor-skog agresora. U svakom sluča-ju, od velikog potresa 1667. do danas samostan je tri puta bio devastiran, spaljen i srušen. U ovom samostanu od posebne je vrijednosti drveno raspelo, koje je bilo na bočnom oltaru. Potječe iz sredine 15. sto-ljeća, ali je do 1806. godine bilo na otoči-ću Daksi, a kasnije je preneseno u ovaj samostan.“³

³ S. Butijer; Z. Despot; M. Haiman; V. Simović. 1996. Obnova franjevačkog samostana i crkve sv. Vlaha u Pridvorju. *Sabor hrvatskih graditelja* 1996. 124 str.

PANORAMA KONAVALA; IZVOR: AUTOR

želja da mu se uz religijsku funkciju vrati i funkcija kulturnog i gospodarskog središta Konavala, što je i učinjeno. U središtu Pridvorja izgrađen je 1427. godina Knežev dvor, jedan od važnijih kulturnih spomenika Konavala. Koristio se sve do pada Dubrovačke Republike 1808. godine. Devastacije su se ponavljale i 1806. godine od Crnogoraca i 1991. godine od strane srpsko-crnogorske okupacije. Ništa nije slučajno, kao ni kod samostana sv. Vlaha nedaleko od Kneževa dvora. U prošlom je stoljeću ruševni dvor bio obnovljen, no nakon potresa 1979. godine u potpunosti je napušten. Zahvaljujući de-

taljnim istraživanjima uz pomoć arhivske građe, Dvor je danas obnovljen.

Tipično ruralno naselje Dunave lokacija je tvrđave Sokol (Sokol grad), objekta velike spomeničke vrijednosti. Prema arheološkim nalazima ova je fortifikacija postojala još u doba Ilira i Rimljana. Prvi zapisani spomen o njoj potječe iz 1391. godine. Zbog njezina položaja, odakle se pruža cjeloviti pogled na Konavosko polje, pa i čitave Konavle, Dubrovačka Republika (već od 1423.) s posebnom se pažnjom brinula o ovoj tvrđavi. Iz strateških razloga unutar tvrđave postojale su cisterne za vodu, zgrada za oružje

i streljivo, prostori za rezerve hrane i vina, stražarnica, zgrada za vojnike, bora-višće, tj. stan kaštelana te sklonište za žene i djecu iz okolnih sela. Ovaj strateški objekt, u kojem je satkana prošlost i način života tog vremena, uz velika ulaganja (2011./2012.) Društva prijatelja dubro-

vačke starine u potpunosti je obnovljen. U Konavlima su sačuvani i primjerci infrastrukturne arhitekture, kao što su kompleks mlinica i stupa na rijeci Ljutoj, koje su još od Dubrovačke Republike bile mala industrijskopreradaivačka zona (mlinice za brašno i ulje te stupe), a pojedini

ne služe sve do današnjih dana. Sada su obnovljene u svrhu ruralnog i izletničkog turizma. Gornji je dio rijeke Ljute zaštićeni prirodni krajolik, a mlinice i stupe zaštićeni su spomenik kulture. Osim navedenih spomenika kulture, tu su i nekropole stećaka u Dubravci, Mihanićima, Brotni-

cama i Pridvorju, *kominata* u selu Popovići kao spomenik stambene arhitekture Konavala, zatim ilirske gomile, Napoleoнова cesta, željeznička pruga, mauzolej obitelji Račić (djelo kipara Ivana Meštrovića), kuća Vlaha Bukovca u Cavtatu, zbirka Baltazara Bogišića iz 16. st. u Kneževu dvoru, uz Cavtatsku rivu te u novije vrijeme galerija slikara naivca Miha Šiške Konavljana, Zavičajna kuća Čilipi i mnoge druge znamenitosti.

Seoska (pučka) tradicijska arhitektura u Konavlima vrlo je bogata, što potvrđuje i niz objekata očuvanih u izvornom obliku. Bilo da se radi o naseljima s elementima urbane cjeline – *urbanom selu* (Čilipi), mirnim ruralnim sredinama zaštićenima krajolikom (Popovići), tipičnim mediteranskim naseljima (Molunat, Đurinići, Obod), cjelinama nastalim od niza zaselaka (Vitaljina), poluurbanim naseljima koja su postala gospodarsko središte (Grude) ili specifičnim ruralnim sredinama nastalim iz gospodarstvenih razloga (Stravča), sva ova mjesta imaju izrazitu ambijentalnu i graditeljsku vrijednost te svako selo za sebe predstavlja određenu zanimljivost i urbanističko-arhitektonsku vrijednost. Ono što je bitno jest da su ova mjesta zadržala izgled tradicijske kamene arhitekture koja pripada *kulturnom dobru*. Ističe se i raritet zadružne arhitekture, što bi u Konavlima rekli *velika nedijeljena kuća*, čega su jedinstveni primjeri stambeno-gospodarski kompleks Glavić u naselju Poljice koji datira s početka 14. stoljeća, kao i naselje Uskoplje, primjer pučke arhitekture koja se razvila iz zadružnih cjelina. Na sličan način razvilo se i Lovorno, vrijedno ruralno naselje sa zaselkom Grote zadružne arhitekture obitelji Kesovija, koje se u starom dubrovačkom katastru spominje već 1423. godine i za koje je izrađen

projekt obnove i rekonstrukcije u vidu ruralnoga turističkog naselja.

Zahvaljujući ovom bogatstvu sadržaja, Konavle imaju izvanredne mogućnosti za razvoj specifičnih suvremenih vidova turizma, što omogućuje turistu niz doživljaja za razliku od klasičnog odmora u obliku kupališnog turizma. Kao pilot-projekti ruralnog i izletničkog turizma ističu se Čilipi sa svojim već započetim turističkim i folklornim manifestacijama, Molunat kao ribarsko turističko naselje s nizom potrebnih sadržaja za okolna ruralna naselja, Prevlaka kao planirano najjužnije turističko, nautičko i sportsko-rekreacijsko naselje, Ljuta s čuvenim Konavoskim dvorima, izletničkim i rekreacijskim centrom južne Hrvatske uz koje je planirana izgradnja velikog rekreacijskog centra, Lovorno – Grote, naselje specifične zajedružne arhitekture koje bi poslužilo kao

etnoselo sa svim obnovljenim tradicionalnim obrtima (od uzgoja bubica za proizvodnju svile do izrade drvenih bačava za vino), Pridvorje s vrijednim spomenicima kulture, posebno Kneževim dvorom i franjevačkim samostanom, koji bi vratili ugled kulturnog, gospodarskog, pa i turističkog središta Konavala, i Mikulići s planiranim turističkim ruralnim naseljem Canavia, u koje bi se uklopilo i selo Mikulići. Vrijedna, očuvana i obnovljena naselja (osim već navedenih) za smještaj turista u blizini razvijenih turističkih centara Konavala u prvom su redu Obod, Zvekovića, Uskoplje, Gabrili, Drvenik, Popovići, Đurinići, Vitaljina, Močići i drugi.

Ruralni je turizam dopunska djelatnost poljoprivrede, a njegov razvoj treba poticati stimulativnim mjerama državne politike. Ovaj vid turizma podrazumijeva boravak turista u seoskim obiteljima, od-

KONAVOSKI DVORI; IZVOR: AUTOR

nosno zajednički život turista i stanovnika uz sudjelovanje gostiju u poljoprivrednim radovima, vjerskim i folklornim svečanostima, konzumiranju zdrave hrane i pića i dr. Razvojem ruralnog turizma zaustavila bi se migracijska kretanja (iseljavanje), a oživjela tradicionalna poljoprivreda te obnova ratom razorenih objekata usmjerenih prema poljoprivredi i turizmu. Iz izvora Turističke zajednice Konavle sadašnji su kapaciteti prema broju postelja i pomoćnih ležajeva sljedeći: Cavtat – hoteli 2391 i privatni smještaj 3330, konavoska sela – 1708. Prema ovim podacima o razvoju turizma te analizama i anketama došlo se do podataka da bi se oko 400 do 500 obitelji u Konavlima bavilo ruralnim turizmom, što bi približno bilo između 2000 do 3000 postelja. Ukratko, Konavle su razvojem prometnog čvora Čilipi, industrijske zone Gruda, urbanog turizma u Cavtatu te uočljivim razvojem ruralnog turizma u 32 seoska naselja i nekoliko zaselaka postigle da se ne zaboravi poljoprivreda i da se zaustavi iseljavanje stanovništva.

Potrebno je i dalje razvijati ruralni turizam paralelno s razvojem ekopoljoprivrede, usmjeriti novoplanirana turistička naselja prema koncepciji mediteranskih naselja s isprepletenim sadržajima za intenzivan život turista i stanovnika, maksimalno planirati i izgraditi sportsko-rekreacijske zone (terene za golf, staze za jahanje, safari i biciklizam, razna natjecateljska igrališta, bazene i sl.), zadržati i unaprijediti tradicionalne zanate kao poseban ritet (izradu nošnji, torbica, suvenira, kovačkih predmeta, samara) i mnoge druge koji bi se interpolirali u seoske rustikalne komplekse (uz ove tradicionalne zanate treba spomenuti konavoske vinare, uljare, proizvođače smokava, sira, meda

i druge koji iz godine u godinu osjetno napreduju), pronaći što više izletničkih destinacija, od ugostiteljstva do adrenalinskih parkova, koje su deficitarne na širem turističkom području te maksimalno iskoristiti brdska područja od brda Sniježnice do Vojskog i Veljeg dola putem izgradnje žičara i, zaključno, ne treba ni zanemariti nautički turizam u Cavtatu, Moluntu i u budućnosti na Prevlaci zbog klijentele koja traži upravo navedene sadržaje.

Razvojem ruralnog turizma postupno se zaustavlja iseljavanje, a oživljava tradicionalna obnova poljoprivrede te obnova ratom uništenih objekata. Uz Općinu Konavle veliki doprinos daje Udruga *Agroturizam* i Turistička zajednica Konavle te vrijedni mladi naraštaji Konavljana. Naposljetku, upravo Cavtat, koji zasniva svoje gospodarstvo na turizmu i ugostiteljstvu te spada u vrh turističkih destinacija Hrvatske sa svojim brojnim turističkim i kulturnim sadržajima, kao najveće mjesto i sjedište Općine Konavle, a uz to i biser hrvatskog turizma, mora biti vodilja razvoja turizma na krajnjem jugu Hrvatske. ■

LITERATURA

1. *Konavle – evidencija graditeljsko nasljeđe*. 1984. Zavod za zaštitu spomenika kulture. Dubrovnik.
2. *Konavoski zbornik*. 1982.
3. *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*. 1999.
4. Turistička zajednica Konavala, statistički podaci. 2018.
5. Udruga „Agroturizam“ – Konavle.
6. Hrvatsko društvo građevinskih inženjera. *Sabor hrvatskih graditelja*. 1996.